

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГІРНИЧОДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ

Б. І. Яциковський, к. е. н., заступник голови з економічного розвитку та міжнародної діяльності, Державна комісія України по запасах корисних копалин, karpaty_2004@i.ua, orcid.org/0000-0003-2966-3257,

В. М. Голубка, к. е. н., Національна академія управління, holubkas@ukr.net, orcid.org/0000-00002-7925-7487

У статті систематизовано теоретичні напрямки дослідження гірничодобувної галузі – теорії факторів виробництва (обґрунтовують вагомість землі та надр для соціально-економічного розвитку як базового ресурсу гірничодобувної галузі), теорії екологічного, сталого розвитку (обґрунтовують обмежуючі фактори діяльності гірничодобувних підприємств з домінантою екологічних та соціальних цілей), теорії економічного зростання (обґрунтовують значення гірничодобувної галузі для прогресивних змін в економіці, які набувають кількісно-якісної вимірності), теорії структури економіки (обґрунтовують підходи до структурування економіки з моделюванням типу та пріоритетністю гірничодобувної галузі), теорії етапів розвитку суспільства (обґрунтовують переважання окремих галузей економіки з визначеною вагомістю гірничодобувної галузі), теорії конкуренції, конкурентних переваг, конкурентоспроможності (обґрунтовують необхідність якісного розвитку гірничодобувної галузі та підприємництва в ній з урахуванням глобальних викликів технологізації й екологізації).

Визначено місце фактору землі та її надр згідно теорій факторів виробництва, а також у системі факторів пропозиції згідно з теорією економічного зростання. Обґрунтовано роль гірничодобувної галузі в структурі економіки, у тому числі згідно теорії п'яти секторів економіки. Зазначено, що гірничодобувна галузь, маючи приналежність до промисловості, формує первинний сектор економіки, орієнтований на використання ресурсів надр, однак це не відкидає можливості її технологізації та екологізації згідно специфіки «вищих» секторів економіки. Розкрито специфіку моделі ресурсної економіки та безпекові умови її розвитку – екологізація з ознаками зеленої економіки, формування економіки замкненого циклу, безперервний орієнтир на інноваційну модель економічного розвитку з відходом від ефекту «прокляття ресурсів». Визначено можливості технологізації розвитку гірничодобувної галузі в умовах переходу до наступного технологічного укладу.

Ключові слова: гірничодобувна галузь, фактори виробництва, земля, надра, ресурсна економіка, екологічний і сталий розвиток, інноваційний потенціал гірничодобувної галузі.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що дослідження гірничодобувної галузі носить прикладний характер, специфіка теми обумовлює необхідність поглиблення теоретичних аспектів розв'язання проблеми, яка криється в пошуку шляхів ефективного використання природно-ресурсного потенціалу країни через механізми господарювання у сфері добування корисних копалин та надання допоміжних послуг. Теоретичні аспекти дослідження гірничодобувної галузі дозволяють обґрунтувати її вагомість для

економічного й сталого розвитку, простежити ретроспективу значення через призму етапів цивілізаційного поступу – від аграрного суспільства до індустріального та постіндустріального. Разом з тим теоретичний зріз дослідження розкриває необхідність державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі. Актуальність публікації підтверджує необхідність системного узагальнення теоретичних засад вивчення гірничодобувної галузі як міждисциплінарного дослідницького об'єкту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стаття поглиблює напрацювання українських авторів у царині економічної теорії в частині визначення фундаментальних засад розгляду гірничодобувної галузі, серед яких І. Бобух, Л. Сімків (теорія економічного зростання, природні ресурси як чинник його забезпечення) [5–6], М. Горжанкіна, Л. Зарецька (теорія послуг) [10–11], Т. Горянська (теорія зеленої економіки) [8], Ю. Затулівітер (екологічна компонента сталого розвитку) [2], С. Єрохін (теорія структури економіки та місце в ній гірничодобувної галузі) [7], В. Кузь (теорія факторів виробництва та місце в ній фактору землі) [1] та ін.

Формулювання мети статті. Метою статті є системне узагальнення теоретичних засад дослідження гірничодобувної галузі. Цілями поставлено:

- систематизація теоретичних напрямків дослідження гірничодобувної галузі;
- визначення місця фактору землі та її надр згідно теорій факторів виробництва, в системі факторів пропозиції згідно з теорією економічного зростання;
- обґрунтування ролі гірничодобувної галузі в структурі економіки (у тому числі згідно теорії п'яти секторів економіки);
- розкриття специфіки моделі ресурсної економіки, можливостей технологізації розвитку гірничодобувної галузі в умовах переходу до наступного технологічного укладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо основні теоретичні положення, які формують економічне дослідження гірничодобувної галузі. Їх можна об'єднати за основними *напрямами*, що тісно взаємопов'язані між собою:

- теорії факторів виробництва;
- теорії екологічного, сталого розвитку;
- теорії економічного зростання;
- теорії структури економіки;
- теорії етапів розвитку суспільства;
- теорії конкуренції, конкурентних переваг, конкурентоспроможності.

Теорії факторів виробництва визначають вагомість надр (корисних копалин) для економіки і суспільства в системі використання комплексу різних ресурсів. Більшість

учених-економістів до нині основним фактором виробництва визначають працю (праця найманих працівників та праця підприємців), однак базово такі ідеї формувались на основі класичної теорії розподілу з обґрунтуваннями Ж. Б. Сеєм «трьох факторів» виробництва – праці, капіталу і землі; Й. Шумпетер, розглядаючи економічну систему, місце основної рушійної сили в економіці, надав підприємницькій діяльності (четвертий фактор); поряд з традиційними факторами виробництва в сучасних умовах господарювання вагомим значення набуває інформація [1, с. 93–94].

Незважаючи на еволюцію й осучаснення теорій факторів виробництва, земля та її надра залишаються вагомим ресурсним чинником, на основі використання якого базується реалізація підприємницьких здібностей. Продукування знання теж спонукається пошуком шляхів ефективізації використання землі як найціннішого ресурсу в різних сферах суспільного й економічного життя (рис. 1).

Розвиток гірничодобувної галузі, що ґрунтується на використанні ресурсу землі, на нинішньому етапі має враховувати поєднання різних факторів виробництва на шляху зниження негативного впливу на довкілля та дотримання цілей сталості. У даному контексті важливими є теоретичні положення, які обґрунтовують взаємовідносини «природа – людина – економіка». Мова йде про *теорії екологічного, сталого розвитку*, фундаментальні положення яких лягли в основу трансдисциплінарної галузі знань екологічної економіки.

Теорії екологічного розвитку сформувались у контексті обмежувального впливу чинника екології на економічні процеси. У результаті нагромадження різних ідей щодо екологізації економіки визначились основоположні принципи сталого розвитку, які періодично осучаснюються на найвищому міжнародному рівні та регламентуються у правовому полі. В еволюції економічної думки екологічні ідеї почали розвивались у неокласицистів, марксистів і маржиналістів; у працях таких відомих учених, як Л. Кларк, К. Вілен, Г. Фрімен, М. Барб'є почали обґрунтовуватись ідеї про необхідність врахування впливу екологічних чинників на еко-

номічний розвиток, припущення про майже повну взаємозамінність природного і традиційного видів капіталу; на наступному етапі розвивались ідеї екосистем та інвестування

в екологію, що слугувало передумовою для формування концепції сталого розвитку [2, с.26].

Рис. 1. Земля та надра як визначальні ресурси гірничодобувної галузі у системі факторів виробництва

Джерело: узагальнено авторами

Ідеї сталості, безумовно, мають сильний вплив на розвиток усіх галузей економіки. У Цілях Сталого Розвитку до 2030 року серед пріоритетів декларовано забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії, що чинить сильний вплив на попит на ресурси, які продукує добувна галузь; ціль створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям зміщує акценти на користь нових галузей промисловості, інформаційних і комунікаційних технологій, у зв'язку з чим значення добувної галузі трансформується в ресурсоощадний контекст; ціль забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва передбачає ефективізацію управління природними ресурсами, в тому числі задіяними у досліджуваній галузі [3]. Визначені цілі розвивають попередні пріоритети забезпечення екологічної стійкості, декларовані ООН до 2015 року.

У теоретико-методологічному аспекті цілі сталого розвитку обґрунтовують необхідність фактичного домінування інтересів суспільства понад економічні інтереси шляхом збереження довкілля. По факту таке домінування часто порушується. Гірничодобувна галузь входить до числа тих, що чинять найбільший вплив на екологію, особ-

ливо в умовах недосконалої технологізації процесу добування корисних копалин. Те саме стосується їх транспортування й первинної переробки. Тому вплив концепції сталого розвитку на галузь має визначати пріоритет екологічних імперативів у діяльності гірничодобувних підприємств та інших посередників на ринку з використання природно-ресурсного потенціалу.

Теорії екологічного, сталого розвитку формують інший методологічний вимір в обґрунтуванні чинників економічного зростання. Гірничодобувна галузь у структурі економіки займає вагомe місце для держав з відповідними природно-ресурсними особливостями, у зв'язку з чим їх економічний розвиток сильно узалежнений від неї. Теорії економічного зростання визначають можливості нарощування виробничого потенціалу країни, вираженого через макроекономічні показники, зокрема валовий внутрішній продукт. У методології дослідження гірничодобувної галузі теорії економічного зростання обґрунтовують значення природних ресурсів та способу їх використання (екстенсивного чи інтенсивного) у забезпеченні прогресивних економічних змін. Як і в теоріях факторів виробництва, основоположники теорій економічного зростання К. Макконел і С. Брю розподіляють фактори

пропозиції та попиту, однак у даному випадку розподіл є більш деталізованим (рис. 2). Фактор природних ресурсів належить до групи пропозиції. У контексті цілей сталості безсумнівною є необхідність засто-

сування інтенсивних підходів при використанні природних ресурсів, у тому числі корисних копалин для гірничодобувної галузі. Це означає, що технологізація економіки стає необхідним та закономірним процесом.

Рис. 2. Земля та надра в системі факторів пропозиції згідно з теорією економічного зростання К. Макконела і С. Брю

Джерело: розроблено за:[4, с.411; 5, с.28]

У цілому, як стверджують сучасні вчені, теорія економічного зростання як результат розширеного відтворення себе вичерпала, адже у факторній системі відбуваються об'єктивні зміни в сторону домінування соціальних факторів, які базуються на «гуманістичній», «антропогенній» парадигмі; сьогодні постало питання про визначення нових якостей економічного зростання, що спрямовані не просто на розвиток виробництва, а на розвиток «індустрії добробуту» [6, с.67].

Таким чином, згідно з новітніми теоретичними трендами пріоритет ресурсомістких галузей відходить на задній план, коли орієнтири на забезпечення добробуту стають первинними у цивілізаційному поступі. Разом з тим, такий результат є наслідком соціально-економічного розвитку більшості країн з задоволенням базових суспільних потреб, що дозволяють піднімати питання вищого рівня. Незважаючи на це, матеріальне виробництво та добування корисних копалин залишаються потужними детермінантами економічного розвитку, однак зміщуються акценти в організації даних процесів, особливо в частині технологізації та ефективності ресурсного використання.

Економіки більшості країн, незважаючи на домінування підходів інклюзивного зростання і сталого розвитку, все одно зберігають високу ресурсомісткість. У даному

контексті важливо розуміти положення теорій структури економіки, які визначають вагомість різних сфер, секторів, галузей в економічних процесах. Існують різні підходи до структурування економіки. З формуванням в окремі теоретичні положення слід виділити теорію трьох секторів з подальшим її осучасненням до теорії п'ятих секторів. Основи теорії заклав К. Кларк, доводячи, що в ході історичного розвитку відбувається послідовний перехід від суспільства з переважанням в економіці первинного сектора, в основному сільського господарства, до індустріального (вторинний сектор) і потім до суспільства з домінуванням третинного сектора – послуг [7, с.55]. Гірничодобувна галузь, що входить до промисловості, формує первинний сектор економіки, орієнтований на використання ресурсів надр. Однак це не відкидає можливості її технологізації та екологізації згідно специфіки «вищих» секторів економіки (табл. 1).

Незважаючи на зростаюче значення так званого третинного (послугового) та вищих секторів економіки, матеріальне виробництво залишається домінуючою галуззю, що підтверджує приклад багатьох інноваційно розвинутих країн. Значення реального сектору є провідним, що доводять періоди світових фінансово-економічних криз. При зниженні платоспроможності урядів та населення значно падає попит на більшість

послуг – туризму, індустрії розваг, страхування й різні фінансові послуги та ін. За таких умов саме галузі реальної економіки як

доволі капіталомісткі та матеріально-технічно забезпечені здатні стабілізувати ситуацію.

Таблиця 1

Гірничодобувна галузь у теоретичних обґрунтуваннях п'яти секторів економіки

№ з/п	Загальна назва сектора	Особливості розвитку гірничодобувної галузі
I	Доіндустріальний, аграрний	Домінування добувних галузей разом з сільськогосподарським виробництвом, мисливством, лісовим господарством
II	Індустріальний	Переробка усієї добутої сировини, що піднімає значення її якості, ресурсоощадності
III	Постіндустріальний, послуговий	Надання послуг зі збутом сировинної та переробленої продукції, страховий, маркетинговий, консалтинговий супровід, екологічний менеджмент тощо
IV	Інтелектуальний, знаннєвий	Надання послуг з технологізацією процесів добування, первинної і наступних стадій переробки, активна підтримка інтелектуальної діяльності з пошуком ресурсоощадних технологій, продукуванням екологічних інновацій; формування екологічної свідомості населення, культури енергоспоживання
V	Управлінський, креативний	Прийняття управлінських рішень на найвищому рівні з приводу підходів і технологій використання природно-ресурсного потенціалу, способів нівелювання негативного впливу на довкілля, можливостей ресурсозаміщення; функціонування державних і комунальних структур, до повноважень яких належить контроль та долання антропогенних впливів на довкілля (пожежні служби, поліція, екологічні інспекції та ін.)

Джерело: узагальнено авторами

Інше питання, якщо домінування того чи іншого сектору деформує структуру економіки. У даному контексті актуалізуються ризики ресурсної економіки, що в сучасних умовах інформатизації та технологізації вказує на нерозвинутість і неконкурентність суспільства. Навіть при умовах наявності значного природно-ресурсного потенціалу, країна не спроможна забезпечити сталості свого розвитку при слідуванні виключно моделі ресурсної економіки.

Ресурсна економіка має право на існування за певних безпекових умов:

1) її екологізації з ознаками так званої зеленої економіки. Концепція «зеленої економіки» будується на ідеях багатьох напрямків в економічній науці й філософії – економіки добробуту, екологічної економіки, антиглобалістики, теорії міжнародних відносин та інших, пов'язаних з проблемами сталого розвитку; за своїм змістом це більшою мірою політична (управлінська) концепція, яка орієнтована на появу нових джерел економічного зростання, сумісних з еко-

системами, що мають здатність до відновлення через створення необхідних умов для інновацій, інвестицій і конкуренції [8, с.68]. Концепція зеленої економіки ставить у пріоритет інноватизацію господарювання в гірничодобувній галузі, що передбачає пошук альтернативних джерел отримання ресурсів та обґрунтування міри добування корисних копалин, керуючись різними методиками;

2) формування економіки замкненого циклу. Це модель економічного розвитку як альтернатива традиційній (лінійній) економіці, що заснована на відновленні та раціональному споживанні ресурсів; дана модель базується на перетворенні лінійного життєвого циклу промислової продукції, товарів, речей у замкнений багаторазовий життєвий цикл за допомогою більш ширшого застосування перероблення та повторного використання, що є корисним як для довкілля, так і для економіки [9, с.40];

3) безперервного орієнтури на інноваційну модель економічного розвитку з від-

ходом від ефекту «прокляття ресурсів». Прокляття ресурсів актуальне для країн, які в умовах володіння значним природно-ресурсним потенціалом потерпають від прихованої (чи очевидної) монополізації ринків, як наслідок, – неефективного їх використання й зниження глобальної конкурентоспроможності у порівнянні до країн, які володіють вищою мотивацією до інновацізації економіки при обмежених природно-ресурсних можливостях. Приклад України підтверджує даний ефект, у зв'язку з чим розвиток гірничодобувної галузі на перспективу має забезпечуватись з обов'язковим нівелюванням дії даного чинника, який з переваги трансформувався в інституціоналізований (такий, що існує тривалий період часу) ризик.

Ресурсний тип економіки був прийнятним у попередні періоди цивілізаційного розвитку. Нинішній етап ознаменований як постіндустріальне або інформаційне суспільство. Часто його ще називають суспільством знань – з огляду на зростання значення знаннєвого чинника. При таких умовах ресурсна економіка постає застарілою моделлю для будь-якої країни, незалежно від її природно-ресурсних особливостей. Домінування галузей економіки, базованих на добуванні і первинній переробці ресурсів, було одним з етапів економічного поступу в умовах поступової глобалізації і науково-технічного прогресу. Щоб визначити сучасне значення гірничодобувної галузі з погляду детермінанти подальших прогресивних змін, необхідно розуміти положення теорій етапів розвитку суспільства. Дані теорії обґрунтовують переважання окремих галузей економіки з визначеною вагомістю гірничодобувної галузі та підтверджують значення різних факторів для економіки і забезпечення наступних цивілізаційних змін.

У науковій літературі та практичній діяльності найбільш поширеними є два підходи до етапізації розвитку суспільства:

– з розподілом етапів на первісне мисливсько-збиральницьке, аграрне (доіндустріальне), індустріальне, постіндустріальне або інформаційне та ймовірним досягненням точки сингулярності (винайдення і поширення технології штучного інтелекту);

– з розподілом етапів за технологічними укладами.

Фактично гірничодобувна галузь за своєю суттю відноситься до галузей доіндустріального суспільства. Перехід до індустріального (зрілого капіталістичного і соціалістичного) суспільства почався близько 300 років тому і відмінними його рисами став розвиток переробних видів економічної діяльності (галузей промисловості) [10, с.156].

Якщо орієнтуватись на підхід розподілу технологічних укладів, то гірничодобувна промисловість синергує між II і IV укладами. Технологічний уклад відображає сукупність технологій та виробництв одного рівня, які поєднуються в стійку цілісність, що самовідтворюється; у межах технологічного укладу здійснюється замкнений макровиробничий цикл, що включає видобуток і одержання первинних ресурсів, усі стадії їхньої переробки та випуск набору кінцевих продуктів, що задовольняють відповідний тип суспільного споживання [11, с.127]. Тобто, якщо брати до уваги гірничодобувну галузь, технологічний уклад на перших стадіях відображає її значення в структурі економіки за техніко-інноваційним типом. Надалі гірничодобувна галузь характеризує структурну економічну вагомість з точки зору взаємодії з іншими видами економічної діяльності, її впливу на інноваційні процеси й процеси екологізації економіки з метою пошуку способів ефективнішого використання природно-ресурсного потенціалу країни та оптимізації впливу на довкілля.

Для України наразі розвиток гірничодобувної галузі гальмує прогресивні зміни з переходом до наступного технологічного укладу. Більшість економіки України перебуває на четвертій стадії технологічного розвитку. Поточна наявність корисних копалин та спадок доіндустріальної добувної спеціалізації радянського періоду в умовах колосального зносу основних засобів послаблює мотиваційні чинники інноваційного розвитку економіки. За таких обставин важливо визначити способи осучаснення розвитку гірничого добування. Це можливо здійснювати шляхом:

– впровадження інноваційних технологій у процес добування і розробки кар'єрів,

наслідком чого є оптимізація обсягів видобування сировинних ресурсів;

– пошук джерел заміщення затребуваної сировини шляхом розвитку альтернативної, наноенергетики;

– налагодження міжгалузевих взаємодій шляхом стимуляції утворення виробничих комплексів, кластерів із залученням гірничодобувних підприємств у проекти галузей «вищих» технологічних укладів (для прикладу, з сільськогосподарськими підприємствами – виробництво нових форм добрив, з транспортними підприємствами – розробка кар'єрів, з підприємствами енергетики – добування поруч з невідновлювальною відновлювальною енергетичною сировини та ін.).

Таким чином, незважаючи на первинну приналежність гірничодобувної галузі до II технологічного укладу, вона має достатній інноваційний потенціал, що проявляється в орієнтірі її економічного розвитку на технологізацію: «машинізацію – автоматизацію – роботизацію» з впровадженням наноенергетичних технологій та пошуком джерел ресурсного заміщення.

Інноваційний потенціал гірничодобувної галузі в методології економічної науки пояснюється також теоріями конкуренції, конкурентних переваг і конкурентоспроможності. Теорія конкуренції дозволяє виявити місце гірничодобувної галузі в структурі економіки з погляду конкурентних переваг у порівнянні до інших галузей а також на вищих просторово-інституційних рівнях – між державами та в глобальному масштабі. Власне міра технологізації гірничодобувної галузі детермінує ефективність її розвитку, рентабельність гірничодобувних підприємств, а відтак її здатність конкурувати на глобальному ринку.

З позиції економічного розвитку гірничодобувної галузі теорія конкурентоспроможності визначає можливості її забезпечення для: галузі (в міжгалузевому, міжрегіональному і міжнародному вимірах), гірничодобувних підприємств (в середині галузі, з конкурентами іноземних агентів, а також з суб'єктами господарювання суміжних галузей), гірничодобувної сировинної продукції (у внутрігалузевому сегменті, в сегменті вторинної переробки у співпраці з

суб'єктами господарювання суміжних галузей).

Теорія конкурентоспроможності, незалежно від виміру наукових обґрунтувань, акцентує увагу не лише на контекст конкурентних переваг, але й вплив гірничодобувної галузі на процеси соціально-економічного і сталого розвитку. Екологічна компонента конкурентоспроможності посилюється в силу специфіки галузі, яка за технологічністю є ресурсномістка, однак за економічним значенням нівелює пріоритет довкілля. Баланс екологічних та економічних цілей визначає конкурентоспроможність галузі з позицій слідування принципам сталого розвитку.

Висновки. Теоретичні аспекти дослідження гірничодобувної галузі в науці економіки об'єднує широке коло положень, які узагальнено можна розглядати через призму теорій факторів виробництва, теорій екологічного, сталого розвитку, теорій економічного зростання, теорій структури економіки, теорій етапів розвитку суспільства, теорій конкуренції, конкурентних переваг, конкурентоспроможності. Визначені теоретичні групи по-різному обґрунтовують специфіку економічного розвитку галузі, її вплив на інші явища і процеси. Головний антагонізм у теоретичних положеннях криється в протиставленні економічних цілей до соціальних та екологічних. У той самий час, обмеження розвитку гірничодобувної галузі для країн, які тривалий період базують процеси економічного зростання на моделі ресурсної економіки, є ускладненим. Виходом з ситуації є технологізація галузі та пошук ефективних інструментів державного регулювання її економічним розвитком.

Література

1. Кузь В. І. Фактори виробництва та дохід від їх використання: справедливе відображення в обліку / В. І. Кузь // Вісник ЖДТУ: Економіка, управління та адміністрування. – 2007. – № 1(39). – С. 92–97.
2. Затуливітер Ю. Статистичне оцінювання екологічної складової в моделях сталого розвитку: історичний аспект / Ю. Затуливітер // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. – Вип. 4. – С. 22–27.
3. Глобальні Цілі Сталого Розвитку 2015–2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>

4. Макконелл К. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К. Макконелл, С. Брю. – Москва : Инфра-М, 1999. – 974 с.
5. Національні та глобальні детермінанти економічного зростання України : наукова доповідь / за ред. д. е. н. І. М. Бобух ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Електрон. дані. – К., 2018. – 390 с., табл., рис. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/docs/sr/299.pdf>
6. Сімків Л. Є. Економічне зростання як індикатор якості економічних реформ / Л. Є. Сімків // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. : Економіка. – 2015. – Вип. 2(1). – С. 66–70.
7. Єрохін С. А. Політика модернізації і механізми зміни секторальної структури економіки / С. А. Єрохін // Економічний простір. – 2014. – № 87. – С. 50–60.
8. Горянська Т. В. «Зелена економіка» як чинник розвитку зовнішньоторговельних відносин / Т. В. Горянська // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2014. – № 11. – С. 67–71.
9. Михайлова Є. О. Ефективні механізми поводження з твердими побутовими відходами в Україні / Є. О. Михайлова, Г. М. Панчева, Г. М. Резніченко // Комунальне господарство міст. Серія : Технічні науки та архітектура. – 2019. – Вип. 5. – С. 37–44.
10. Горожанкіна М. Генезис становлення і розвитку послуг / М. Горожанкіна, С. Плакида // Торгівля і ринок України. – 2013. – № 36. – С. 155–164.
11. Зарецька Л. М. Сфера послуг у контексті теорії технологічних укладів / Л. М. Зарецька, І. І. Помінова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2013. – Вип. 1(2). – С. 126–133.
2. Zatuliyviter, Yu. (2015). Statystychnе otsiniuvannya ekolohichnoi skladovoi v modeliakh staloho rozvytku: istorychnyi aspektu. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika, Vyp. 4, 22–27.
3. Hlobalni Tsili Staloho Rozvytku 2015-2030. Received from <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>
4. Makkonell, K., & Briu, S. (1999). Ekonomyks: printsipy, problemy i politika. Moskva: Infra-M.
5. Bobukh, I.M. (Ed). (2018). Natsionalni ta hlobalni determinanty ekonomichnoho zrostannia Ukrainy: naukova dopovid. Kyiv, NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy». Received from <http://ief.org.ua/docs/sr/299.pdf>
6. Simkiv, L.Ye. (2015). Ekonomichne zrostannia yak in-dykator yakosti ekonomichnykh reform .Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Ser. : Ekonomika, Vyp. 2(1), 66-70.
7. Ierokhin, S.A. (2014). Polityka modernizatsii i mekhanizmy zminy sektoralnoi struktury ekonomiky. Ekonomichnyi prostir, (87), 50-60.
8. Horianska, T.V. (2014). «Zelena ekonomika» yak chynnyk rozvytku zovnishnotorhovelynykh vidnosyn. Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichnyi instytut», (11), 67-71.
9. Mykhailova, Ye.O., Pancheva, H.M., & Reznichenko H.M. (2019). Efektyvni mekhanizmy povodzhennia z tverdymy pobutovymy vidkhodamy v Ukraini. Komunalne gospodarstvo mist. Ser.: Tekhnichni nauky ta arkhitektura, Vyp. 5, 37-44.
10. Horozhankina, M., & Plakyda, S. (2013). Henezys stanovlennia i rozvytku posluh. Torhivlia i rynok Ukrainy, (36), 155-164.
11. Zaretska, L.M., & Pominova, I.I. (2013). Sfera posluh u konteksti teorii tekhnolohichnykh ukkladiv. Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh, Vyp. 1(2), 126-133.

References

1. Kuz, V. I. (2007). Faktory vyrobnystva ta dokhid vid yikh vykorystannia: spravedlyve vidobrazhennia v obliku. Visnyk ZhDTU: Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia, 1(39), 92-97.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ГОРНОДОБЫВАЮЩЕЙ ОТРАСЛИ

*Б. И. Яциковский, к. э. н., заместитель главы по экономическому развитию и международной деятельности, Государственная комиссия Украины по полезным ископаемым,
В. М. Голубка, к. э. н., Национальная академия управления.*

В статье систематизированы теоретические направления исследования горнодобывающей отрасли – теории факторов производства (обосновывают значимость земли и недр для социально-экономического развития как базисного ресурса горнодобывающей отрасли), теории экологического, устойчивого развития (обосновывают ограничивающие факторы деятельности горнодобывающих предприятий с доминантой экологических и социальных целей), теории экономического роста (обосновывают значение горнодобывающей отрасли для прогрессивных изменений в экономике, которые приобретают количественно-качественной измеримости), теории структуры экономики (обосновывают подходы к структурированию экономики с моделированием типа и приоритетности горнодобывающей отрасли), теории этапов развития общества (обосновывают преобладание отдельных отраслей экономики с определенной значимостью горнодобывающей отрасли), теории конкуренции, конкурентных

преимуществ, конкурентоспособности (обосновывают необходимость качественного развития горнодобывающей отрасли и предпринимательства в ней с учетом глобальных вызовов технологизации и экологизации).

Определено место фактора земли и ее недр согласно теории факторов производства, а также в системе факторов предложения исходя из теории экономического роста. Обоснована роль горнодобывающей отрасли в структуре экономики, в том числе согласно теории секторов экономики. Отмечено, что горнодобывающая отрасль, имея принадлежность к промышленности, формирует первичный сектор экономики, ориентированный на использование ресурсов недр, однако это не исключает возможности ее технологизации и экологизации согласно специфики «высших» секторов экономики. Раскрыта специфика модели ресурсной экономики и безопасности условий ее развития – экологизация с признаками зеленой экономики, формирование экономики замкнутого цикла, непрерывный ориентир на инновационную модель экономического развития с уходом от эффекта «проклятие ресурсов». Определены возможности технологизации развития горнодобывающей отрасли в условиях перехода к следующему технологическому укладу.

Ключевые слова: горнодобывающая отрасль, факторы производства, земля, недра, ресурсная экономика, экологическое и устойчивое развитие, инновационный потенциал горнодобывающей отрасли.

THEORETICAL PRINCIPLES OF THE MINING INDUSTRY RESEARCH

B. I. Yatsykovskyy, Ph. D (Econ.), Deputy Head for Economic Development and International Activities, State Committee of Ukraine on Fossil Fuels, V. M. Holubka, Ph. D (Econ.), National Academy of Administration

The article systematizes the theoretical directions of the mining industry, in particular the theory of factors of production (which substantiates the importance of land and subsoil for the socio-economic development as a basic resource of the mining industry); the theory of environmentally-friendly and sustainable development (which substantiates the limiting factors of the activities of mining enterprises focusing on environmental and social goals); theory of economic growth (which substantiates the importance of the mining industry for progressive changes in the economy which acquire quantitative and qualitative dimensions); the theory of economic structure (which substantiates approaches to structuring the economy with the modeling of the type and priority of mining industry); theories of stages of society development (which substantiates the predominance of certain industries with certain weight of mining industry); theory of competition, theory of competitive advantage, theory of competitiveness (which substantiates the necessity of qualitative development of mining and entrepreneurship in the light of the global challenges of technology and greening).

The place of such factor as the land and its subsoil is determined according to the theories of production factors, and also in the system of supply factors according to the theory of economic growth. The role of the mining industry in the structure of the economy is substantiated, particularly according to the theory of five sectors of the economy. It is stated that mining, being a branch of industry, forms the primary sector of economy focused on the use of mineral resources, however, this does not reject the possibility of its technologicalization and greening according to the specifics of “higher” sectors of the economy. The specific nature of the resource economy model and the security conditions for its development are revealed, which is environmentalization with the characteristics of a green economy, the formation of a closed-loop economy, continuous orientation to an innovative model of economic development rather than the “resource curse” effect. The possibilities of technological development of mining industry in conditions of transition to the next technological order are determined.

Keywords: mining industry, production factors, land, subsoil, resource economy, environmentally-friendly and sustainable development, innovation potential of the mining industry.

Надійшла до редакції 24.10.19 р.